

jejichž okraje byly lemovány tenkými červenými paspartami. Později byla barevnost upravena na kombinaci okru a bílé a tento rozvrh se dochoval nepochybně ještě v 90. letech minulého století. Při pozdějších opravách na konci 19. století, nebo spíše na počátku století dvacátého, obdržel zámek jednotný nátěr v barvě světlého okru. Je však nutno zdůraznit, že plánovaná obnova fasád objektu, která je, jak průzkum prokázal, obnovou historického stavu, by měla probíhat velmi citlivě, především se zřetelem k možným dalším nálezům, upřesňujícím informace o starší barevnosti i celkové podobě objektu. Je to jedinečná příležitost, kdy obnova fasád může přinést podstatný příspěvek k dějinám významné moravské barokní architektury.

Literatura

- Fidler Petr: Přestavba zámku v Jaroměřicích n. Rokytinou v letech 1709-1737. K činnosti J. Prandtauera na Moravě. Diplomová práce FF UJEP Brno, 1971.
- Fidler P.: Příspěvky ke slovníku umělců a řemeslníků 17. a 18. stol. Sborník příspěvků FFBV 23, 1974, s. 78 - 91.
- Fidler P.: Příspěvky, l.c., SPFFBV 24 - 25, 1974, s. 127 - 136.
- Fidler P.: Prandtauers Schlossprojekt fuer Jarmeritz. Zur Eigenart der barocken Planung. Wiener Jahrbuch fuer Kunstgeschichte 37, 1984, s. 119 - 140.
- Jiřík Vlastimil, Petrů Jaroslav: Umění XII, s. 313 - 322.
- Koller Manfred: Historische Architekturfarbigkeit: Befunde und Bedeutung. Restauratorenblätter, Bd. IV, Vídeň 1980, s. 109 - 129.
- Macek Petr: Nové poznatky o barevnosti barokních průčelí, Průzkumy památek 1/1996, s. 119.
- Petrů Jaroslav: Manýristický přínos k urbanismu II. pol. 17. stol. v Kroměříži, Památky a příroda, 1978, s. 532.
- Plichta Alois: Historické základy jaroměřického baroka, O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky 1700 - 1752, Jaroměřice n. R. 1974.
- Plichta A.: Questenberkové a Jaroměřice nad Rokytinou, Umění 1980, II, s. 151 - 167.
- Plichta A.: Z osudů Hildebrandtova díla v Jaroměřicích n. Rokytinou, Umění 1983, s. 543 - 548.
- Sedlák Jan: Architektura zámku a chrámu sv. Markéty v Jaroměřicích n. Rokytinou. O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky 1700 - 1752, Jaroměřice n. Rokytinou 1974.
- Votoček Otakar: Zprávy památkové péče XVIII, 1958, s. 194.
- Votoček O.: Ploskovický zámek a jeho stavební úpravy v 18. stol. Umění 1969, s. 163.
- Votoček O.: Umění XVII, 1981, s. 78.
- Votoček O.: Umění XXX, 1982, s. 152.

ANALYSE DER FARBIGKEIT AN DEN SCHLOSSFASADEN IN JAROMĚŘICE NAD ROKYTNOU / JARMERITZ, BEZIRK TŘEBÍČ

Aus den Ergebnissen der genannten Analyse kommt es mit hoher Wahrscheinlichkeit in Übereinstimmung mit bisherigen Forscherfeststellungen heraus, daß der Gartentrakt durch einen Umbau eines älteren Objekts entstand, dessen Fassaden nach ihrer Fertigstellung typische Prandtauer-Farbigkeit erhielten, d. h. gelbe (Goldocker) Flächen und weiße Aktivglieder. Nach Vollendung des nördlichen Eintrittstraktes erhielt das ganze Schloss zusammen mit der Kirche der hl. Margarethe eine einheitliche, der Bauschlußzeit entsprechende Farbenbehandlung, d. h. rote Aktivglieder, weiße Grund- und ockerfarbige eingesunkene Flächen, deren Ränder von dünnen roten Umrahmungen eingefasst waren. Diese Farbenkomposition änderte man später auf jene von Ocker und Weiß; diese Verteilung existierte noch zweifellos in den

neunziger Jahren des 19. Jahrhunderts. Während der späteren Renovierungen gegen Ende des 19. Jh. oder eher am Anfang des 20. Jh. erhielt das Schloss eine einheitliche hellockerfarbige Tünche. Zu betonen ist es jedoch, daß die geplante Schloßfasadenerneuerung, die, wie die Analyse bezeugte, eine Wiederherstellung des historischen Zustands ist, sehr empfindlich vor allem mit Rücksicht zu möglichen weiteren, die Kenntnis von der älteren Farbigkeit und von der allgemeinen Gestalt des ganzen Objekts präzisierenden Funden verlaufen sollte. Es ist eine einzige Gelegenheit für einen wesentlichen Beitrag zur Geschichte der mährischen Barockarchitektur, den die Fassadenerneuerung herbeibringen kann.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Jaroměřice nad Rokytinou. Ansicht der Ortschaft im 17. Jh.

Abb. 2: Jaroměřice nad Rokytinou, Schloss, Situationsschema. 1 - Eingangstor, 2 - Ehrenhof, 3 - Haupteingang, 4 - Theater, 5 - Garteneingang, 6 - kleiner Westhof, 7 - Kirche der hl. Margarethe.

Schwarze Pfeile bei den Nummern 4 und 6 zeigen Orte der nachträglichen Untersuchung, während der Reste der älteren (manieristischen) Fassade entdeckt wurden.

Abb. 3: Jaroměřice nad Rokytinou, Schloss, Gartenflügel. Beide zweifelloso ursprüngliche Farblösungen im klaren stratigraphischen Verhältnis; ursprüngliche Farbigkeit wurde oft unter späteren Putz- und Tünchschichten konserviert.

Abb. 4: Jaroměřice nad Rokytinou, Schloss, Ostflügel (Schloßtheater), Südwand. Ältere Putzschicht mit graviertem Entwurf eines illusiven Fensterbogens und mit ockerfarbiger Tünche.

Abb. 5: Jaroměřice nad Rokytinou, Schloss, kleine Westecke, Berührung mit dem Südflügel. Komplizierte Fundsituation enthüllt die ursprüngliche Ecke eines älteren Gebäudes und starke ausgleichende Mauerschichten der späteren (roten) Phase.

(Alle Aufnahmen des Autors 1998)

(Übersetzung J. Noll)

NOVORENESANČNÍ SÍDLA A DVŮR V MICHALOVICÍCH VE STAVEBNĚ HISTORICKÉ ANALÝZE

FRANTIŠEK KAŠIČKA

Zájem o zástavbu dvorce čp. 3 - 4 na částečně skalnaté výšině nad údolím Jizery v Michalovicích zůstal dlouho poněkud ve stínu nedaleké charakteristické hradní ruiny. Jen tak se asi mohlo stát, že jeho objekty nebyly donedávna zapsány v Ústředním seznamu kulturních památek. V roce 1997 prováděný povrchový stavebně historický průzkum dokládá,¹⁾ že si své zařazení mezi chráněné památky

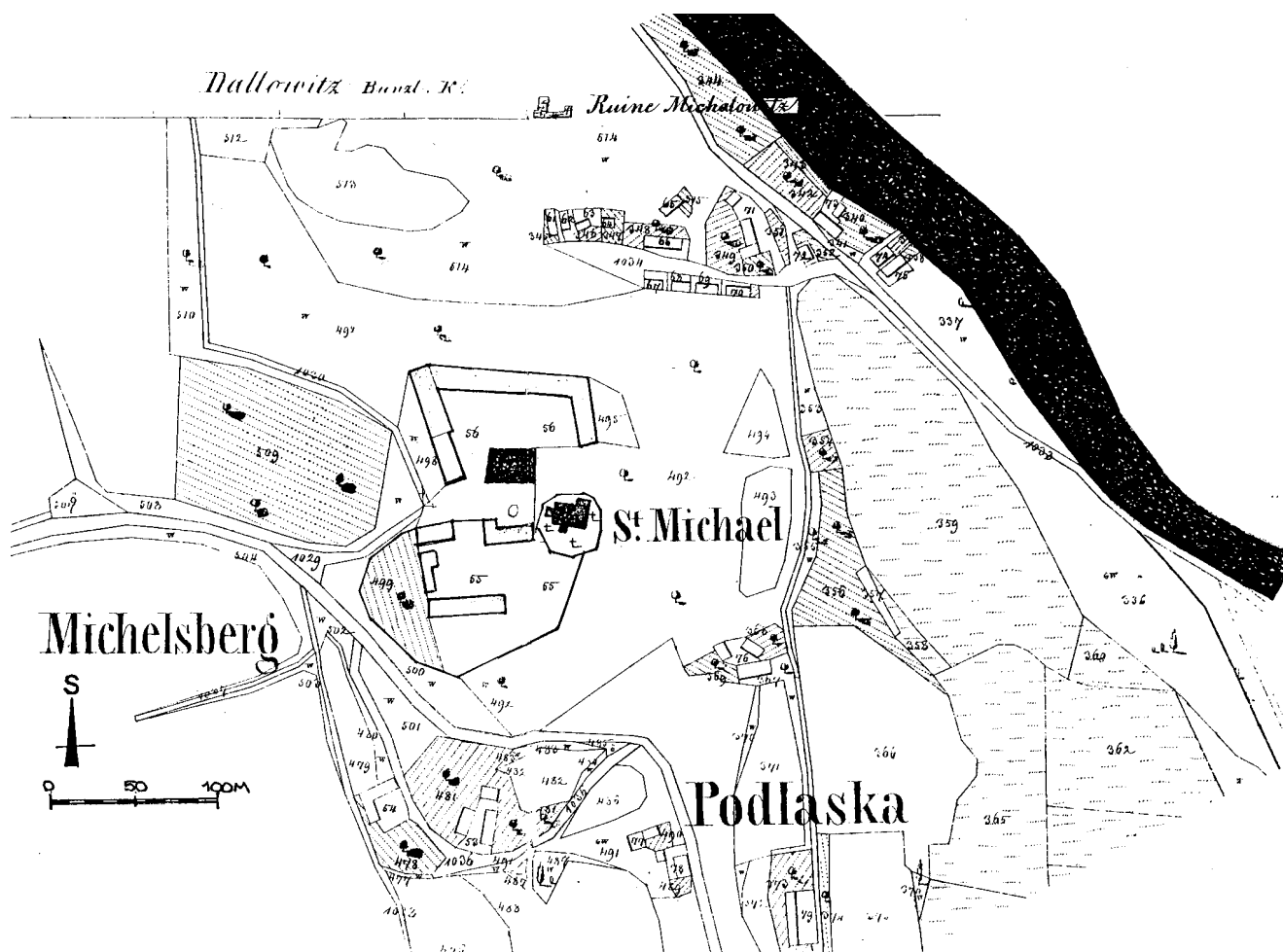

Obr. 1: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), novorenesanční vila, zahradní průčelí s kostelíkem sv. Michala.

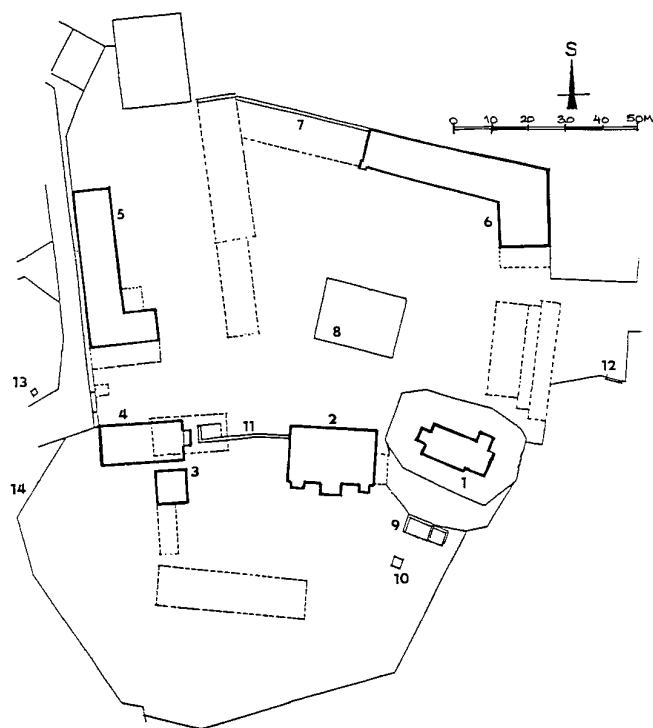
a jejich prostředí nepochybně zaslouží, přestože konstrukci stavebního vývoje a růstu této zástavby značně znesnadňuje současná nepřístupnost důležitých archivních pramenů.²⁾ Lze proto později očekávat další podrobnější

pokusy o její obnovu v 16. a 17. století neměly úspěch. V polovině 17. století kostel spravovali jezuité, později piaristé z Kosmonos. Z uvedeného by se mohlo zdát, že předpokládanou starou farní budovu nikdo neobýval, a tedy

zjištění, která mohou dokreslit vývojový obraz tohoto nesporně významného území, nepochybně zásadní zjištění přinesou jistě i budoucí výzkumy archeologické. Situace osamocенého kostelíka sv. Michala Archanděla (u něhož dnes slohově převažuje raná gotika) při východním okraji ostrohu vede k pracovní hypotéze o starší existenci velmožské kurie s vlastnickou svatyní v těchto místech, která předcházela založení michalovického hradu. Nelze jistě vyloučit, že zde předcházelo i osídlení pravěké a později bezprostředně předkřesťanské. Vlastní kostelík je poprvé zmiňován až roku 1358, a to jako farní, což předpokládá v jeho sousedství obydlí a hospodářství faráře - zárodek pozdějšího rozlehlého farního dvora. Za husitských válek fara zanikla,

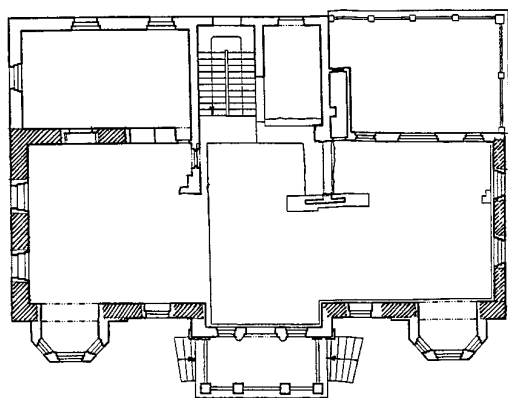

Obr. 2: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), výsek z katastrálního měření z r. 1842 (Archiv Zeměměřického ústavu v Praze).

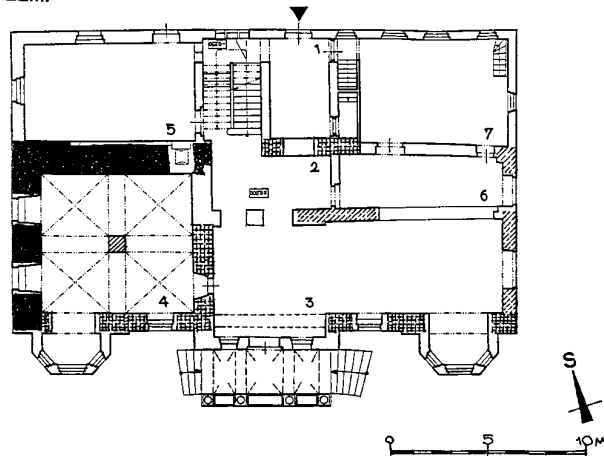

Obr. 3: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), orientační situace současného stavu. 1 - kostel sv. Michala Archanděla, 2 - novorenesanční vila, 3 - barokní sýpka, 4 - novodobá sýpka, 5 - novodobý hospodářský objekt, 6 - severovýchodní hospodářské budovy, 7 - severní zdi zbořených stodol, 8 - vodní nádrž, 9 - „Starý altán“, 10 - studna, 11 - dělicí zeď, 12 - sklepy (mimo zkoumaný soubor), 13 - kaplička, 14 - ohradní zdi zahrady. Čárkované označují objekty zaniklé.

1. PATRO

PŘÍZEMÍ

ani neudržíval. V literatuře byl zachycen údaj, že roku 1650 kosmonoská hraběnka údajně přeměnila faru v Michalovicích na sýpku.³⁾ V pozdější dotazníkové akci z roku 1677 dokládá existenci farní rezidence u kostelíka zpráva, že sem kostelníci po bohoslužbě ukládají paramenta, což v této době předpokládá alespoň základní ošetřování objektu. V roce 1700 však piaristé hodnotí farní budovu v Michalovicích jako velice zchátralou, takže je administrátor nucen zůstat v kosmonoské koleji.⁴⁾ V následujících desetiletích se dají tušit větší stavební úpravy farního dvora. Svědčí o tom zřejmě zápis v berním přiznání duchovního majetku z roku 1713, kde piaristický rektor jako správce fary uvádí, že fara je „rezidenci dílem od kamene, dílem od dřeva, stavení starožitné“. K beneficiu patřily tři dvory, z nichž největší byl právě při kostele v Michalovicích.⁵⁾ Sousední panský dvůr, který zabíral severní polovinu ostrohu, připomíná vojenské mapování Čech z let 1764 - 67 jako „solidní“. Když byl v roce 1771 farní úřad přenesen z Michalovic do sídla panství v Kosmonosích, stal se kostelík sv. Michala filiálním, avšak s vlastním stálým duchovním. Josefský katastr z roku 1788 registruje michalovický farský dvůr se stodolou, špejcharem a chlévy a dále „plac, na němž zvonice stojí“. Počátkem minulého století postihla kostel v Michalovicích další statutární degradace, když byl přidělen pod nově zřízenou faru v Bukovně a již bez stálého kněze. Tento akt umožnil zřejmě hraběcímu mirbachovskému patronátu získat farní dvůr do svého majetku a připojit jej k sousednímu velkému panskému dvoru jako druhou podřízenou hospodářskou jednotku. Takto jsou zde v elaborátu stabilního katastru z roku 1842 evidovány dva panské dvory - pod čp. 3 původní farní a pod čp. 4 panský „velký“ dvůr.⁶⁾ Stará farní budova měla na mapce z roku 1842 půdorys protáhlého L, orientovaného osou delšího křídla zhruba rovnoběžně s osou kostelíka a s kratším křídlem, vyrůstajícím směrem k severu. Malý polygonální útvar na „placu“ mezi oběma dvory proti faře zachycuje zřejmě polohu zmiňované zvonice. Jaké bylo tehdy využití bývalé fary v rámci spojených dvorců, není známo.

Kosmonoské panství upadalo po polovině minulého století do stále větší zadluženosti a po smrti hraběte Gottharda Mirbacha byl na něj uvalen konkurs. Trojice nových majitelů se rozhodla část panství odprodat a tak se také stalo s nově vytvořeným celkem zhruba v rozsahu bývalého michalovického dvora. Ten byl potom smlouvou z 15. ledna 1885 odprodán bratřím Karlovi a Františkovi Mattušovým. Ještě tentýž rok postoupil potom František Mattuš svou ideální polovici koupeného statku bratrově manželce Marii Mattušové.⁹⁾

O JUDr. Karlu Mattušovi je známo, že byl ve druhé polovině minulého století významnou postavou české politiky, předním představitelem staročeské strany. V roce 1885, kdy statek získal, byl již 15 let starostou Mladé Boleslavi, poslancem zemského sněmu a říšské rady. Od roku 1889 byl dále až do konce svého života (zemřel v roce 1919) ředitelem Zemské banky a v roce 1899 byl jmenován do panské sněmovny.¹⁰⁾ Koupě statku měla pro JUDr. Karla Mattuše nejen význam hospodářský, ale nepochybně i účel po-

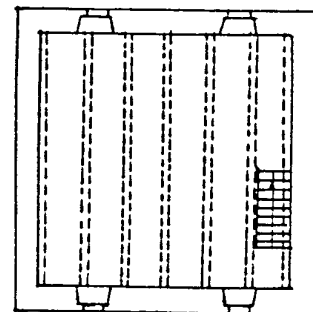
Obr. 4: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), novorenesanční vila. Půdorys přízemí a 1. patra ve stavebně historické analýze; černá - předpokládané konstrukce středověké, mřížky - renesanční, šikmá šrafování - barokní, ostatní - novodobé, přerušovaná šrafování - zařazení hypotetické.

litický a reprezentační. Poslanec zemského sněmu a říšské rady získal pro statek volební hlas ve velkostatkářské kurii ještě před zavedením všeobecného volebního práva, a proto i ke stavbě svého nového reprezentačního sídla - dnešní tzv. novorenesanční vily - přistoupil nepochybně velmi záhy. A právě tato vila - dnes ve velmi zbledlém stavu - se stala prvořadým předmětem posledního stavebně historického průzkumu.

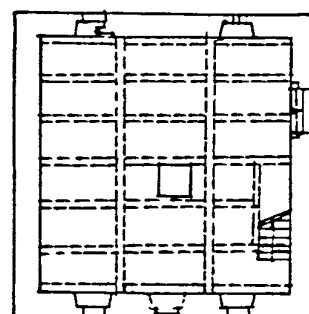
Ze situačních plánů je zřejmé, že překrývá půdorys bývalé staré farní rezidence. Jejího autora, kterého lze hledat v Mladé Boleslavi stejně jako v Praze nebo ve Vídni, kde měl známý politik řadu konexí, do zpřístupnění stavebníkovy pozůstalosti prozatím bohužel neznáme. Jeho poznání bude jistě dalším vítaným přínosem k dějinám architektury v českých zemích závěrem 19. století. Současně s výstavbou sídelní vily byla zbořena stará dřevěná zvonice. V meziválečném období vlastnili statek s vilou a parkem na místě bývalého farského dvora JUDr. Jan a Alžběta Brzorádovi, dlouhodobá absence základní údržby v nedávné minulosti přivedly cenný objekt k havarijnímu stavu a k nutnosti stržení některých narušených konstrukcí.

V době průzkumu procházela zanedbávaná neorenesanční vila počátečním procesem stavební konsolidace. Představuje jednopatrovou, k jihu symetricky řešenou hmotu, zvýrazněnou nad střešním dílem příčně orientovanou neckovou střechou, boční díly budovy překrývají poměrně plochá zvalbená sedla. Oproti symetrické jižní kulise je severní fronta rezidence vykrojena nad přízemím nárožní terasou, která poněkud pohledově mírní vcelku nevyváženou vazbu hmotné budovy k přilehlému drobnému starobylému kostelíku. Za hlavní reprezentační průčelí sídelní vily nutno pokládat uvedenou frontu jižní, orientovanou do prostoru bývalého farního dvora - dnes nově parkově upravované zahrady. Symetrické řešení tohoto průčelí zvýrazňuje mělký střední rizalit s předloženým sloupovým portikem a pětiboké rizality v krajních osách této fronty, nadvýšené atikovými nadezdívkami. Do atiky v ose budovy je zakrojen trojúhelný tympanon, podložený kladím nad dvěma jónskými polosloupky. Polosloupky svírají v úrovni 1. patra vstup na balkon nad portikem, soklíky polosloupů člení plastické girlandy se stuhami. Boční osy středního rizalitu zabírají nižší nerámovaná okna s kruhovými terčí v nadpraží, do kterých byly vloženy reliéfy antických bohů. Nároží středního rizalitu zpevňují v 1. patře dvojice pilastrů s jónskými hlavicemi a soklíky s motivy diamantového řezu. Předložený portikus s kuželkovou balustrádou kolem balkónu pod kladím z ocelových traverz podpírají čtyři římskodórské sloupky s kanelovanými dříky. Na zvýšenou úroveň dlažby portiku se vstupovalo ze zahrady bočními, lehce půdorysně prohnutými vyrovnávacími schodišťovými rameny. Prostor portiku překrývají tři cihelné neckové klenbičky, střední vstup do domu a dvě boční okna rámuji olištované šambrány se svazkovými klenáky v nadpraží. Boční díly průčelí jsou dvousosé, završené průběžnou hlavní římsou podobné profilace s konzolkami a zubořezem, jako má výše uložená římsa nad středním rizalitem. Okna v úrovni přízemí, pokrytém porušenou pásovou rustikou i okna v hladkém 1. patře rámuji opět olištované šambrány, v přízemí se svazkovými klenáky a v patře s odsazenými přímými nadokenními římsami. Pod opadanou omítkou kolem těchto oken byly zřetelné cihelné obezdívky špalet, provázané s lomovým

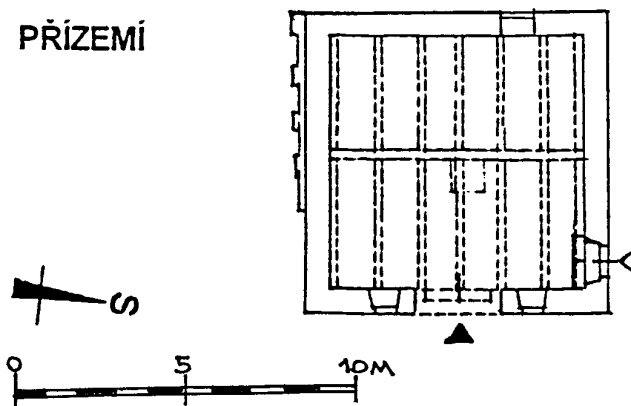
2.PATRO

1.PATRO

PRÍZEMÍ

Obr. 5: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), půdorysy pozdně barokní sýpky.

zdivem starším. Pětiboké rizality v krajních osách jižního průčelí člení na hranách štukové pilastry, nahoře hladké s jónskými hlavicemi a v úrovni přízemí s kanelovanými dříky. Parapety rámovaných oken v rizalitech vyplňují kruhové a čtvercové terče. Symetricky komponované je i čtyřosé západní průčelí budovy, na které přecházejí články z fronty jižní. Nároží zpevňuje omítková bosáž. Pod opadanou omítkou zde opět spatřujeme lomové zdivo starší, s cihelnými obezdívkami ostění oken z doby budování vily. Oproti předchozímu průčelí nese severní fronta budovy, obrácená do prostoru rozlehlého hospodářského dvora, znaky změny plánu či nedokončeného záměru se zjevnou menší potřebou výtvarné vyrovnanosti architektury. Hmotová nerovnováha byla zde možná motivována zmíněnou snahou méně ublížit obrazu sousedního kostela a tato vazba obou hmot by měla být odpovědně vážena i při současných představách dotvořit symetrii vily i na severní straně bez sledování pohledových souvislostí s kostelem. Poměrně slabá obvodová zeď vymezuje i zde, jako na straně zahradní, zvý-

Obr. 6: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), pohled na hmotovou vazbu kostela a vily.

Obr. 7: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), barokní a novodobá sýpka v areálu dvorce.

šený střední díl, který pod valbou neckové střechy ukončuje členitá hlavní římsa, shodná s římsou jižního čela nad portikem. Oproti němu je však průčelí středního dílu na severní straně pouze dvousé, s disproporčními širokými šestidílnými okny. Oba boční díly se připojují k dílu střednímu na zřetelnou spáru, pro navázání pravého dílu byly do nároží střední části dodatečně vysekány kapsy. Přesto je zřejmé, že k připojení této části došlo bezprostředně v rámci výstavby novorenesanční vily - na tomto dílu fasády se beze zbytku opakují články z přilehlého západního boku budovy. Oproti tomu levý, pouze přízemní díl průčelí je zjevně mladší. Východní průčelí objektu bylo v době průzkumu převážně hladké, s otisky zbořeného nižšího přístavku. Za povšimnutí stojí dvojice otvorů v úrovni přízemí, z nichž širší levý uzavírá půlelptický cihelný záklenek a pravý nese překlad rovný. Cca 50 cm vlevo od hrany druhého otvo-

ru zjišťujeme pod opadanou omítkou výběh podobného záklenku jako má otvor širší.

Interiéry budovy byly v době průzkumu povětšinou zbaveny stropů mezi přízemím a prvním patrem a otevřeny do krovu, dispozice vily byla již téměř nezřetelná. V severní části středního dílu půdorysu sousedí vstupní síň (1)¹¹ s dvouramenným schodištěm do patra, se zbytky ornamentálního litinového zábradlí. Hluběji k jihu navazovala příčná vnitřní chodba (2), propojená dvěma otvory pod segmentovými záklenky s halou před jižním portikem (3). Průchod byl zbořen, z pilíře mezi otvory zůstal zhruba čtvercový základ. V západní boční stěně vnitřní chodby vyzdéné z cihel zaznamenáváme výběh širokého segmentového pasu, pod nímž zůstal vyklenut pas kratší nad nikou s ozdobnými kamny někdejšího centrálního topení. Bývalá hala při zahradním portiku (3), původně čtvercového půdorysu s teracovou mazaninou na podlaze, zůstala po zboření východní stěny propojena s přilehlým traktem podél zahradního průčelí a společně s ním rovněž byla zbavena stropu. Dochované starší konstrukce, které do sebe novorenesanční vila pojala, spatřujeme téměř ve všech obvodových stěnách, zvláště v meziokenních pilířích. Při pravém nároží jižní stěny (v místech bývalé dělicí stěny haly před portikem) objevuje se v lomovém zdivu cihelný nadpražní pas staršího zazdéného otvoru a vle-

vo - při svislé hranici zazdívký a dole při podlaze - vyrovnávací plenta z cihel na plocho. Podobně jako v přízemí se na téže stěně i na stěně východní dochovalo starší kamenné zdivo i v meziokenních pilířích 1. patra. V úrovni přízemí bylo starší zdivo východní stěny patrně zčásti překryto slabší přízdívkou. Starší lomové zdivo, doplňované a vyrovnávané cihlami, nacházíme i v dochovaném bloku vnitřní zdi, oddělující jižní trakt tohoto východního dílu budovy od souběžného chodbového traktu středního (2 a 6). Západní stěna bývalé střední haly je také převážně vyzdéná z lomového kamene, pouze s menšími cihelnými doplňky při vstupu do sousedního prostoru (4) a při rizalitu před portikem. Jediný zachovaný prostor staršího předchůdce dnešní vily zůstal dochován v jihozápadním nárožním dílu půdorysu dnešní budovy. Zdi, které prostor vymezují od severu a západu, jsou cca 150 - 170 cm silné, zbývající 80 - 100 cm.

Mezi nimi je sevřena omítnutá místnost čtvercového půdorysu (4), zaklenutá čtyřmi křížovými poli na střední pilíř pravouhlého průřezu. Klenební pole oddělují půlkruhové pasy s odsazenými patkami, klenební čela jsou rovněž téměř půlkruhová, na hranách se objevují mírné hřebínky (v době průzkumu roku 1997 byly v prostoru uloženy některé sejmuté prefabrikované novorenesanční architektonické články - části říms a konzoly a členitá historizující vnější dveřní křídla). V 1. patře nad tímto prostorem se dochovaly v obvodových meziokenních pilířích bloky staršího lomového zdiva, poměrně však mnohem slabšího. V severním traktu se v přízemí po obou stranách středního dílu se vstupní síní a schodištěm nalézají při obou nárožích dvě prostorově téměř shodné místnosti. Prostor, přiléhající ke klenuté místnosti (5), byl již opět v roce 1997 beze stropu. V dělicí zdi zůstaly v úrovni přízemí zřetelné složité proměny starší stavby: 2 m od pravého jihozápadního kouta prostoru probíhá v lomovém zdivu pravidelná svislá spára, dále k východu se v lici objevuje řada cihelných vysprávek, krátkých svislých spár a plent šikmých komínových rýh. Niku v levém boku těžké stěny překrývá cihelný segmentový záklenek se sejmutou hranou. Starší lomové zdivo se objevuje i mezi otvory těžké stěny v úrovni 1. patra. Poslední úseky starší zdi z lomového kamene shledáváme v dělicí zdi mezi středním traktem (6) a přízemní koutovou přístavbou (7), pod níž jsou situovány i jediné dva sklípky budovy novodobého původu.

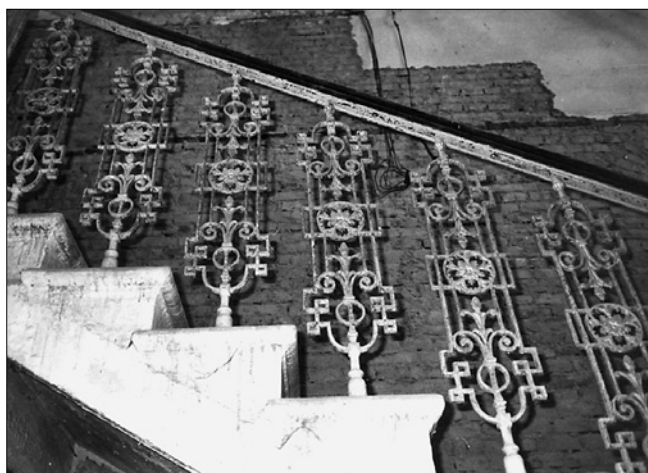
Stavební vývoj a proměny předchůdce dnešní novorenesanční vily jsou patrně velmi složité, dokladem středověkého původu sídelního objektu u kostela jsou zřejmě výrazně silné obvodové zdi dnešního klenutého prostoru v západní polovině půdorysu vily (4) - pokud nevznikly dodatečnými přízdívkami - a nelze zcela vyloučit, že zčásti i některé zdi další. K doplnění objektu na základní obdélný půdorysný útvar, který známe z mapy stabilního katastru z roku 1842, mohlo proto dojít ještě v 15. - 16. století, i když zdejší kostel tehdy dočasně ztratil farní funkci. Stojící předbarokní objekt dokládá uvedená zpráva z doby těsně po třicetileté válce, kdy byl využíván jako sýpka i jeho označení jako „stavení starožitné“ z roku 1713. Někdy v 1. desetiletí 18. století, a pak asi i v jeho průběhu, byl zřejmě starý objekt nákladně přestavován do jednopatrové podoby, s krátkým křídélkem při severním boku. A v této základní podobě sloužila stará farní budova až do 80. let minulého století, kdy statek získal JUDr. Karel Mattuš. Provedený průzkum dokládá bez ohledu na současné omezené možnosti v archivním bádání, že při budování nového reprezentačního sídla majitele statku šlo vlastně o adaptaci staršího stavení, jehož půdorys (kromě krátkého severního křídla) dnešní stavba kopíruje a staré konstrukce až do výše podřímsí převážně využívá včetně kleneb v západní polovině

Obr. 8: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), novorenesanční vila, detail zahradního průčelí.

Obr. 9: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), barokní klenby v přízemí novorenesanční vily.

Obr. 10: Michalovice (okr. Mladá Boleslav), torzo litinového zábradlí schodiště novorenesanční vily (všechny kresby a fotografie autor).

přízemí. Charakter novorenesanční novostavby dalo tedy objektu především nadvýšení příčného středního dílu s novou střechou neckové formy, symetrický rozvrh jižního průčelí

s rizalitou a portikem a obléknutí starobylé stavby do pláště s bohatým rejstříkem novorenesančních detailů. Mladší zásahy vedly spíše k dílčí deformaci a ochuzení původní koncepce, poslední pak společně s dlouhodobou absencí základní údržby - k havarijnímu stavu cenného objektu a ke stržení narušených konstrukcí.

Jediným vcelku zachovaným autentickým článkem někdejšího samostatného farního hospodářství zůstala barokní sýpka, situovaná západně od novorenesanční vily. Podle zmiňovaného údaje v literatuře nechala roku 1650 kosmonoská hraběnka přeměnit na sýpku starou farní budovu. K výstavbě dnešní sýpky mohlo tedy dojít nejdříve až v rámci větších stavebních akcí ve farním dvoře v 1. desetiletí 18. století, spíše však v jeho pokročilejší fázi, blíže ke slohovému nazírání klasicistnímu. Svědčí o tom celkový charakter dvoupatrového věžového objektu na čtvercovém půdorysu s mansardovou stanovou střechou, s plochými kordonovými pasy, výraznou fabionovou hlavní římsou a nárožní rustikou. Z tohoto pohledu je nutné považovat za původní součást pozdně barokní novostavby i nečleněný severní portál s dveřním křídlem a dochovaným původním kováním. Velký vjezdový portál s ploše vykrajovaným štítkem v klenáku dokládá nepříliš obvyklý příklad provozu této drobné stavby se samostatným bočním vstupem do sýpkových pater. Jednotlivá podlaží sýpky překrývají trámové stropy podložené průvlaky. Dílem prohnílé nosné stropní prvky mají vesměs seříznuté hrany. Mladší stavební zásahy do objektu měly potom již vcelku podružnou povahu. Za výraznější akci nutno zde pokládat zřízení dnes opět zrušené vodárny v podkroví, podpírané vloženými ocelovými profily.

Starobylé výstavbě farního dvorce by mohla svědčit vedle enormně silných zdí staré farní budovy, dochovaných v obvodu novorenesanční vily, i nepravděpodobně zaoblená a uzavřená parcela, výrazně rozpoznatelná na katastrálním plánu z roku 1842 a do značné míry zřetelná v terénu dodnes. Založení panského dvora, který s farním sousedil po severní straně, mohlo ovšem navázat již na založení hradu na severněji situované ostrožně někdy na počátku poslední čtvrtiny 13. století. V pramenech se ovšem oba dvory vedle sebe bezpečně objevují až před polovinou 16. století. Po předpokládaném zpusťování během třicetileté války došlo k postupnému novému zprovoznění hospodářství, k velké přestavbě však zřejmě až v průběhu 18. století. Rozsáhlou výměnu starších budov na panském dvoře sledujeme podle dochovaných konstrukcí dále v období klasicismu od pozdního 18. století do poloviny století následujícího. Podobu obou dvorců v té době zachycuje elaborát katastrálního měření z roku 1842, kdy však již byly oba statky majetkově spojeny v rukou hraběcího mirbachovského patronátu. Oba předtím samostatně hrazené dvory oddělovala prostorná náves, uzavřená od východu hrbitovni zdí kolem kostela, před níž stála zmiňovaná dřevěná zvonice. Jediné zřetelné nadzemní pozůstatky klasicistní výstavby dvora spatřujeme dnes v konstrukcích severovýchodních hospodářských budov a v dochované severní obvodové zdi zbořené sousední stodoly. Přízemí krátkého křídla severovýchodní budovy vyplňuje dosud prostor, zaklenutý čtyřmi poli cihelných českých placek oddělených pasy, které se sbíhají na hranolový střední pilíř. Pod novým schodištěm do podkroví při nároží křídla sestupuje starší schodišťové rame-

no do sklepa, který ovšem může být ještě barokní. Celý dnes leží před štítem budovy a překrývá jej valená klenba půleliptického průřezu, provedená rovněž z cihel. Obě čela prostoru a cca 1 m vysoké pateční zdi klenby byly naopak vyzděny z lomového kamene na hliněné pojivo. Jinak je staršího původu nad terénem v dnešním obvodu dvorce již jen cihlokamenná ohradní zeď jižní zahrady, ve svém jádru dosud pravděpodobně barokní, sledující starobylý obrys farního majetku, dále výklenková kaplička před vjezdem do dvorce, zdivo tzv. starého altánu, studna a sklepy jiho-východně od čela severovýchodního hospodářského stavení. Výklenková kaplička byla na dnešní místo přenesena od vodní nádrže uprostřed dvora údajně v roce 1925, kdy některé její části současně nahradily kopie. Tzv. „Starý altán“ představoval v době průzkumu pouze tři vyspravené obvodové zdi, vyzděné ze smíšeného materiálu. Objekt původně přiléhá k jižní hradební zdi hrbitůvku kolem kostela, který byl později zmenšen na úkor zahrady u sídelní vily. „Starý altán“ na katastru z roku 1842 zakreslen není, jeho původ je pravděpodobně ještě pozdně klasicistní. Na témže katastrálním plánu není zachycena ani studna před „altánem“, sestupné schůdky k vlastní studni ve skalní puklině kryje dnes rozměrný, převýšený cihlami obezděný bok novodobého původu. Stáří studny je nejisté, jeho upřesnění by mohl objasnit asi opět jen archeologický výzkum. Je zajímavé, že novodobě regulovaná čtyřúhelná vodní nádrž uprostřed dvora již naopak na zmiňovaném katastrálním plánu z roku 1842 existuje ve své pravidelné půdorysné podobě. Následnou etapu ve stavební historii hospodářských budov spojených dvorů představuje období po roce 1885, kdy jej získal JUDr. Karel Matuší. Jeho dílem je vedle přestavby staré fary na novorenesanční vilu zejména postupná likvidace objektů bývalého farního dvorce, jehož území proměnil v rozlehlou zahradu s parkovou úpravou. Zásahy do ostatních hospodářských objektů byly tehdy zřejmě méně náročné - ty čekaly až na dalšího majitele statku JUDr. Brzoráda mezi dvěma světovými válkami. Nový majitel zde dal tehdy postavit především novou sýpku v sousedství sýpky barokní, nový západní hospodářský objekt a dále dnešní dělicí zeď mezi dvorcem a parkem při svém sídle. Poválečné zásahy měly vesměs destruktivní charakter a vedly i zde k postupné devastaci řady stavebních a historických hodnot.

Připomenuté exponované území s předpokládaným pravekým a bezpečně středověkým osídlením vyžaduje, jak je patrné, všestrannou pozornost zejména vzhledem k tomu, že je v současnosti předmětem výrazných urbanistických a stavebních záměrů a aktivit.

POZNÁMKY

- 1) Stavebně historický průzkum areálu prováděli v r. 1997 PhDr. L. Lancinger, CSc. (archivní podklady) a doc. Ing. arch. F. Kašíčka, CSc. (terénní průzkum a vyhodnocení). L. Lancinger, F. Kašíčka, Michalovice - okr. Mladá Boleslav, dvůr čp. 3-4. Stavebně historický průzkum, Praha, 1997.
- 2) Písemná dokumentace by se měla nacházet převážně ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi, který byl v době průzkumu dlouhodobě uzavřen, písemná pozůstalost panství Kosmonosy je dosud ve Státním oblastním archivu v Praze neuspořádaná, ani místně příslušný Stavební úřad v Mladé Boleslavi nepřevzal od předchůdců žád-

- nou stavební dokumentaci. Bylo tedy možno dějiny objektů sestavit pouze zprostředkovaně z druhotných pramenů.
- 3) Učitelstvo okresu mladoboleslavského, Dějiny obcí okresu mladoboleslavského a benátského, Mladá Boleslav 1927, s. 77n.
 - 4) APA I (Archiv pražského arcibiskupství odd I), kn. B 13/19, fol 101, č. 35.
 - 5) APA I, kn. B 15/7, fol. 121.
 - 6) Čechy, sekce 58, č. 53.
 - 7) Josefský katastr 196, II, č. top. 662, 664.
 - 8) Stavební katastr, zn. Bo 90, č. kat. 55, 56.
 - 9) DZ hl. kn. 178, zn. M. XVI, s. 281.
 - 10) Pozůstalost JUDr. K. Mattuše a jeho korespondence je uložena ve Státním okresním archivu, v době průzkumu nepřístupném.
 - 11) Čísla v závorkách označují prostory na publikovaných půdorysech.

NEURENAISSANCESITZ UND HOF IN MICHALOVICE / MICHELBERG IN DER BAUGESCHICHTLICHEN ANALYSE

Die Verbauung des Meierhofes Konskr. - Nr. 3 - 4 auf der Anhöhe oberhalb des Flusses Jizera / Iser in Michalovice / Michelsberg bei Mladá Boleslav / Jungbunzlau bleibt gewissermaßen im Schatten der nahen Burgruine mit ihrem charakteristischen entzweigebrochenen prismatischen Turm. Die Kirche des hl. Erzengels Michael auf dieser Anhöhe, bei der heutzutage die Frügotik stilgemäß überwiegt, führt zu einer Arbeitshypothese über die ältere Existenz einer Großmacht-Kurie an dieser Stelle, die der Gründung der Burg vorherging. Die Pfarr-Funktion der Kirche im 14. Jahrhundert setzt in ihrer Nachbarschaft einen Wohnsitz und eine Wirtschaft des Pfarrers voraus. Im Jahre 1650 wurde das alte Pfarrhaus in einen Speicher verwandelt, am Anfang des 18. Jahrhunderts wurde es als „altertümliches Gebäude“ bezeichnet. Im Jahre 1885 hat die ehemaligen Meierhöfe Konskr. - Nr. 3 und 4 der bedeutende Politiker Dr. jur. Karel Mattuš erworben und er ließ das alte Pfarrgebäude zu einem repräsentativen Neurenaissancesitz mit einer reich gegliederten Gartenfassade umbauen. Die im Jahre 1997 durchgeführte baugeschichtliche Untersuchung konstatiert, daß einen Beweis des mittelalterlichen Ursprungs des heutigen verwahrlosten Objekts bei der Kirche offensichtlich die Umfassungsmauern des heutigen gewölbten Raumes in der westlichen Hälfte des Grundrisses darstellen, die die Mauerstärke von 150 - 170 cm erreichen und man kann nicht ausschließen, daß es zum Teil auch weitere Konstruktionen sind. Zu einer Vervollständigung des Objektes auf die elementare längliche Grundrißgestalt, die wir von der Katasterkarte aus dem Jahre 1842 kennen, konnte daher noch im 15. - 16. Jahrhundert kommen. Das heutige Objekt der Neurenaissancevilla nutzt alte Konstruktionen bis zur Höhe der Gsimunterfläche des 1. Stockes aus. Spätere Eingriffe in die Architektur der Villa haben eher zu ihrer Teildeformation und zur Verarmung der ursprünglichen Konzeption geführt, der Mangel an elementaren Instandhaltung hat den Baufälligen Zustand verursacht und hat das Niederreißen einiger beschädigten Konstruktionen erzwungen.

Als das einzige erhaltene authentische Glied der ursprünglich selbständigen Pfarrwirtschaft ist der spätbarocke, westlich von der Villa situierte turmartige Speicher geblieben. Den altertümlichen Aufbau der Pfarrwirtschaft konnte auch die unregelmäßig eingerundete Parzelle beweisen, die bis heute überwiegend von einer steinernen Mauer umgrenzt ist. Der an der Nordseite des Pfarrhofes angrenzende Herrenhof taucht in den Quellen vor der Mitte des 16. Jahrhunderts sicherlich auf, es ist jedoch wahrscheinlich, daß er viel älteren Ursprungs ist, vielleicht noch an den Betrieb der nahen Burg gebunden. Nach der vorausgesetzten Verwüstung während des Dreißigjährigen Krieges ist hier zum größeren Umbau gekommen, anscheinend erst im Laufe des 18. Jahrhunderts und besonders dann in der Zeit des Klassizismus vom späten 18. bis zur Mit-

te des folgenden Jahrhunderts. Überreste des klassizistischen Aufbaus des Herrenhofes bemerken wir heutzutage in den Konstruktionen der nordöstlichen Wirtschaftsgebäude und der anliegenden Mauer der abgerissenen Scheune, Keller bei diesem Flügel könnten noch barock sein. Älteren Ursprungs ist im Bereich des Hofes über dem Terrain noch eine kleine Nischenkapelle, die auf diesen Platz bei der Hofeinfahrt etwa im Jahre 1925 verrückt wurde, ferner das Mauerwerk des sog. „alten Gartenhäuschens“ näher an der Kirche, vielleicht auch der benachbarte Brunnen und auch die regelmäßige Form des Sammelbeckens im Hof. Das Ergebnis der Instandsetzung des Meierhofes unter Dr. jur. Karel Mattuš ist neben dem Aufbau des Neurenaissancesitzes eine allmähliche Beseitigung des ehemaligen Pfarrhofes, dessen Gebiet in einen parkartig hergerichteten Garten verwandelt wurde. Anspruchsvolle Eingriffe in übrige Wirtschaftsobjekte sind besonders unter dem weiteren Gutsbesitzer Dr. jur. Brzorád zwischen den Weltkriegen zustande gekommen, als hier auch ein neuer Speicher und ein neues westliches Wirtschaftsobjekt gewachsen sind. Die Nachkriegsunternehmungen haben, ähnlich wie bei der Villa, einen destruktiven Charakter gehabt und haben auch hier zur fortschreitenden Verwüstung einer Reihe von baulichen und historischen Werten geführt. Das erwähnte gefährdete Gebiet mit einer vorausgesetzten urzeitlichen und zweifellos mittelalterlichen Besiedlung erfordert eine allseitige Aufmerksamkeit, besonders in Hinblick darauf, daß es gegenwärtig zum Gegenstand erheblicher Bauvorhaben geworden ist.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Neurenaissancevilla, Gartenfassade mit der Michaeliskirche.

Abb. 2: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Ausschnitt aus der Katastermessung von dem Jahre 1842 (Archiv des Landvermessungsinstituts).

Abb. 3: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Orientierungssituation des gegenwärtigen Zustandes. 1 - Kirche des hl. Erzengels Michael, 2 - Neurenaissancevilla, 3 - barocker Speicher, 4 - neuzeitlicher Speicher, 5 - neuzeitliches Wirtschaftsobjekt, 6 - nordöstliches Wirtschaftsgebäude, 7 - nördliche Mauer von abgerissenen Scheunen, 8 - Wasserbehälter, 9 - „Altes Gartenhäuschen“, 10 - Brunnen, 11 - Zwischenmauer, 12 - Keller (bis auf den untersuchten Komplex), 13 - Kapelle, 14 - Einfriedungsmauern des Gartens. Gestrichelt sind eingegangene Objekte bezeichnet.

Abb. 4: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Neurenaissancevilla. Grundriß des Erdgeschosses und des 1. Stockes in der baugeschichtlichen Analyse; schwarz - vorausgesetzte mittelalterliche Konstruktionen, kariert - Renaissancekonstruktionen, schräge Schraffur - barocke, übrige - neuzeitliche, unterbrochene Schraffur - hypothetische Einreihung.

Abb. 5: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Grundrisse des spätbarocken Speichers.

Abb. 6: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Ansicht des Volumverhältnisses der Kirche und der Villa.

Abb. 7: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), barocker und neuzeitlicher Speicher im Areal des Meierhofes.

Abb. 8: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Neurenaissancevilla, Detail der Gartenfassade.

Abb. 9: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), barocke Gewölbe im Erdgeschoß der Neurenaissancevilla.

Abb. 10: Michalovice / Michelsberg (Kreis Mladá Boleslav / Jungbunzlau), Torso des gußeisernen Treppengeländers aus der Neurenaissancevilla. (Alle Zeichnungen und Fotos vom Autor).

(Übersetzung J. Kroupová)